

8. Петровская Л.А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг. М.: Изд-во МГУ, 1989. – 216 с.
9. Психологія та педагогіка: Навч.-метод. посіб. Для самост. вивч. дисц. / Л.В.Музичко, А.В.Тімакова, Л.В.Корват та ін.; За ред.Л.В.Музичко. – КНЕУ, 2008. – 303 с.
10. Холодная М.А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования. – 2-е изд., перер. и доп. – СПб.: Питер, 2002. – 272 с.: ил. – (Серия “Мастера психологии”).

Анотація

У статті розглянуто поняття “соціальний інтелект” та його місце у структурі професійно важливих якостей особистості правознавця, представлені результати формування соціального інтелекту в процесі комунікативного тренінгу для студентів – майбутніх юристів.

Аннотация

В статье рассмотрено понятие “социальный интеллект” и его место в структуре профессионально важных качеств личности правоведа, представлены результаты формирования социального интеллекта в процессе коммуникативного тренинга для студентов – будущих юристов.

Подано до редакції 26.04.2009.

© 2009

Левочко М.Т.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ У ВНЗ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Радикальна зміна ціннісних систем, культурних норм та ідеалів у пострадянські часи призвела до того, що за останні роки застарілими виявилися навчальні програми, що реалізовувалися у вищих навчальних закладах країни, відчули суттєвих змін і уявлення про соціальні цінності, змінилася шкала значень, що надається тим чи іншим державним, економічним і політичним подіям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми...

У науковій літературі існують різні підходи до укладання навчальних програм (Ю.Бабанський, В.Краєвський, М.Скаткін, В.Цетлін та ін.) [2, с. 327-339; 7, с. 5-47].

У ВНЗ використовуються *типові* навчальні програми, *робочі* навчальні програми й *авторські* навчальні програми. У науково-педагогічній літературі представлено висвітлення добре вивчених питань:

- функцій програм і загальних нормативів їх побудови;
- дидактичних нормативів складання пояснювальної записки;
- фіксації знань в тексті програм, нормативів фіксації способів діяльності;
- віддзеркалення апарату контролю [3 с. 16-24].

Нормативно-правовою базою складання навчальних програм ВНЗ як частини програм є Закон України “Про вищу освіту”: стаття 13 визначає призначення освітніх програм, їх види, а також те, що розробка і затвердження освітніх програм і навчальних планів, робочих навчальних програм належить до компетенції освітніх установ.

Згідно позиції О.В.Аксьонової, навчальна програма – це державний документ, в якому розкривається зміст освіти з кожного предмета і визначається система наукових знань, світоглядних і морально-етичних ідей, практичних вмінь і навичок, якими необхідно володіти студентам [1, с. 177].

Особливо слід відзначити дослідження академіка Ю.Ф.Зіньковського, який відзначає, що навчальна програма – складова стандартів вищої освіти ВНЗ, яка визначає місце кожної дисципліни у системі підготовки фахівців, мету її вивчення, зміст навчального матеріалу, основні форми організації навчання та методи контролю [6, с. 536].

О.Е.Лебедева визначає навчальну програму як “документ, що відображає цільові установки і змістовну основу навчального курсу з відповідного навчального предмета (обов’язкові заняття, заняття за вибором навчального закладу, факультативні заняття), логіку побудови курсу, принципи вибору технологій навчання, методів контролю досягнутого рівня освіти” [12, с. 77].

Навчальна програма “є коротким системним описом сукупності інформації, яка повністю й однозначно визначає склад процесу навчання” [12, с. 78].

В.Цетлін у педагогічній енциклопедії визначає навчальну програму, як “засіб фіксації змісту освіти на рівні навчального предмету, і доповнює, що навчальна програма спрямовує діяльність викладача і студента, а також укладачів підручників навчальних посібників” [5, с. 202].

Виклад основного матеріалу дослідження... Загалом, на наш погляд, можна стверджувати, що навчальна програма – це обов’язковий для кожного викладача документ, в якому представлений обсяг навчального матеріалу, розкрито логіку вивчення основних розділів курсу із зазначенням послідовності тем, окремих питань і розподілу часу на їх вивчення, системи творчих завдань. В межах навчальної програми відбувається подальша деталізація цілей навчання, відповідно до яких формується структура і зміст навчальних

дисциплін, визначаються взаємозв'язки між ними. Вона фіксує конкретний зміст освіти і зміст навчання з окремої навчальної дисципліни [11]. Сукупність навчальних програм за фахом дає цілісне уявлення про зміст професійної підготовки фахівців економічної галузі, тому рівень розробки їх є одним із факторів, що визначають якість професійної підготовки майбутніх фахівців (бухгалтерів, економістів, фінансистів, банкірів). Існує кілька способів побудови навчальних програм: модульний, лінійний, концентричний, що відображено на рисунку 1.

Рис. 1. Способи побудови навчальних програм

Найбільш ефективний – модульний спосіб, при якому зміст кожної навчальної теми ґрунтується за такими напрямками: орієнтаційним, методологічним, змістовним, операційно-діяльним, контрольно-перевірочним.

Загальною вимогою до навчальної програми науково-методичної комісії (НМК) є повне розкриття кінцевих і конкретних цілей навчання, які утворюють ієрархічну систему змісту навчання (що встановлена освітньо-професійною програмою), і на якій, за дотримання відповідних педагогічних принципів, ґрунтується формування означених в освітньо-кваліфікаційній характеристиці умінь. До навчальних програм ставляться наступні загальні вимоги:

- єдність теоретичних основ сукупності програм для того чи іншого ступеня навчання і віддзеркалювання цією сукупністю цілісного змісту освіти у даному типі навчального закладу;
- у програмі повинно бути показано, який з компонентів змісту освіти є провідним у конкретній навчальній дисципліні;
- науковість, систематичність та послідовність викладання матеріалу;
- доступність його студентам;
- відповідність змісту навчання особливостям виробництва;
- облік та відображення в навчальному курсі регіональних та зональних особливостей виробництва;
- диференціація обсягу матеріалу, навчального часу та результатів навчання [10].

Основними вимогами до тексту програми є повнота і конкретність представлення змісту навчальної дисципліни, включення всіх необхідних і достатніх для реалізації висунутих цілей елементів з їх характеристиками і взаємозв'язками. Кожний компонент змісту освіти має свою особливу форму фіксації в тексті програми. Знання вводяться:

- списком понять, законів, теорій;
- способи діяльності починаються переліком умінь;
- досвід творчої діяльності фіксується в зразкових проблемних завданнях;
- виховний компонент повинен вводитися через оцінюючі знання, вміння та ідеї.

Навчальна програма нормативної дисципліни є складовою державного стандарту освіти. Для нормативних дисциплін напряму: "Облік і аудит", "Фінанси", "Банківська справа", "Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності" навчальна програма розробляється як типова головним вищим навчальним закладом у межах (НМК) напряму спеціальності, обговорюється та затверджується на засіданні цієї НМК і править за основу решті ВНЗ, в яких ця спеціальність впроваджена.

Навчальна програма дисципліни складається з преамбули, розподілу навчального часу за семестрами, видами занять та семестрового контролю відповідно до робочого навчального плану, змісту навчального матеріалу з розбивкою на розділи або модулі, змісту практичних занять, приблизного переліку лабораторних робіт, індивідуальних завдань для студентів, контрольних (модульних) робіт та методичних вказівок до вивчення дисциплін. Закінчується навчальна програма розширеним переліком літературних джерел, нормативно-правовою базою, списком періодичних видань, що слугує головним чином, для викладачів, які викладають професійно-практичні дисципліни [9].

Для викладачів ВНЗ зразком написання навчальної програми і керівництвом до дії, є програми, представлені в збірках програм Міністерством освіти і науки України. Створення навчальної програми – вельми трудомісткий процес, який вимагає глибокого аналізу наявних навчальних програм і досвіду їх впровадження, науково обґрунтованого здійснення відбору, розподілу і дозування матеріалу на основі наперед висунутих принципів, досвідченої перевірки та їх впровадження у навчальний процес при підготовці майбутніх фахівців економічної галузі.

При розробці навчальної програми викладач повинен відповідати на запитання:

1. Яка основна стратегічна мета курсу та педагогічні цілі викладача ?
2. На яких етапах потрібно сконцентрувати зусилля ?
3. Які економічні, етичні та правові особливості кожної навчальної теми ?
4. Який необхідний студенту мінімум знань з кожної теми ?
5. Якими методами викладання необхідно користуватися ?
6. Які необхідно застосовувати форми контролю задля закріплення знань та навиків ?
7. Навколо чого він об'єднає різноманітну інформацію з ринкової економіки, обліку, аудиту, бізнесу, фінансів та банківської справи ?
8. На який максимальний результат він розраховує ?

Крім програми з навчального предмету, у якій формулюється мета і завдання вивчення навчальної дисципліни, подається її стисла характеристика. Короткий зміст тем лекційного курсу, зміст практичних та семінарських занять, форми самостійної роботи і контролю знань, науково-методична література, розподіл навчальних годин за всіма видами робіт, аналогічні програми розробляються з навчальної, виробничої та переддипломної практик.

Ґрунтуючись на науковому дослідженні та практичному досвіді, автором розроблено низку навчальних програм із циклу дисциплін професійної підготовки, а також робочі навчальні програми, а саме: "Бухгалтерського обліку", "Фінансового обліку", "Управлінського обліку", "Організації обліку", "Методики викладання обліку і аудиту", "Вступу до спеціальності".

Для кожної навчальної дисципліни ("Фінансовий облік", "Аудит", "Управлінський облік", "Фінанси підприємства", "Гроші та кредит", "Облік у банках", "Банківська справа", "Економіка", "Облік, аналіз зовнішньоекономічної діяльності", "Ціноутворення", "Облік у зарубіжних країнах", "Менеджмент", "Маркетинг" та ін.), які входять до освітньо-професійної програми підготовки майбутніх фахівців економічної галузі (бухгалтерів, економістів, фінансистів, банкірів), на підставі навчальної програми дисциплін, та навчального плану ВНЗ, складається робоча навчальна програма для кожної дисципліни, яка є нормативним документом вищих навчальних закладів (ДАСОА, ЖДТУ, НАУ, ДНГУ).

Робоча програма розробляється на основі навчальної програми з урахуванням власної позиції викладача щодо змісту, програми, методики викладання, специфіки аудиторії. Ця програма є обов'язковим документом, що використовується викладачами і студентами як база для вивчення даної дисципліни у поточному році.

До структурних складових робочої програми відносяться тематичний план і перелік навчально-методично та наукової літератури:

- плани семінарських занять;
- методичні вказівки щодо самостійної роботи студентів;
- методичні вказівки щодо проведення практичних занять;
- методичні вказівки щодо написання дипломних та випускних магістерських робіт;
- пакети підсумкового контролю знань (екзаменаційні білети, тестові завдання);
- критерії оцінювання.

Створюючи робочі програми фахових дисциплін, ми звертаємо увагу на підвищення ефективності їх реалізації. Безпосередньо звертаємо увагу на загальноприйняті вимоги, а саме:

- мету, основні завдання та предмет навчальної дисципліни, її місце в навчальному процесі;
- тематичний план дисципліни з розподілом навчального часу за формами навчання (денна, заочна, вечірня) та видами занять відповідно до навчального плану;
- точно і коротко формулюємо назву тем;
- у пояснювальній записці обґрунтовуємо актуальність теми;
- зміст дисципліни за модулями і темами;
- плани семінарських, практичних, лабораторних занять;
- даємо перелік тем на самостійне опрацювання студентами;
- індивідуальні завдання;
- система контролю та оцінювання знань;
- рекомендуємо список основної, нормативно-правової та додаткової літератури, яка може бути використана студентами при підготовці до занять.

Робоча навчальна програма дисципліни є нормативним документом вищого навчального закладу освіти, що розробляється кафедрою для кожної навчальної дисципліни на основі типової програми дисципліни відповідно до навчального плану. Вона визначає обсяги знань, які повинен опанувати студент відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики майбутнього фахівця.

Проведені дослідження продемонстрували, що існуючі програми підготовки майбутніх фахівців у вищій школі, на нашу думку, багато в чому не відповідають сучасним вимогам до професійного рівня майбутніх фахівців

економічної галузі і певною мірою відстають від вимог життя, з якими випускники стикаються при працевлаштуванні. У молодих фахівців 3-4 роки витрачається на адаптацію до самостійної практичної діяльності. Вже в процесі роботи їм доводиться вивчати та освоювати в швидкому темпі те, чого не навчали або недостатньо навчали у вищих навчальних закладах.

У сучасному молодіжному, зокрема студентському, середовищі спостерігаються неоднозначні за своїм змістом і кінцевим результатом тенденції, що пов'язані з їх професійним і моральним статусом. Нестійкість суспільної ситуації особливо відчуває на собі студентська молодь, адже на неї покладаються надії щодо удосконалення та професіоналізації майбутнього життя. Однак, в умовах існуючої системи вищої освіти, з її чіткою регламентацією процесу навчання дуже важко сформувати ініціативу, діяльну людину з яскраво вираженою індивідуальністю, різнобічно розвинутою особистістю, самостійного громадянина суспільства [4, с. 226].

У процесі професійно-практичного навчання студентство набуває фундаментальних знань, практичних навичок, моральної зрілості. Відомо, що освітнім установам належить провідна роль у їх особистісному і професійному становленні молоді. Саме вузівський етап становлення фахівця закладає основи для його морального розвитку, що припускає подальше удосконалення того, що було сформовано у період морального становлення у підлітковому та юнацькому віці. Моральне удосконалення особистості у студентському віці передбачає перетворення раніше сформованих у неї якостей і установок, що дозволяють їй у майбутньому активно вирішувати особистісні проблеми переходу до виконання професійної, активної, самостійної і відповідальної соціальної ролі.

Крім того, у процесі професійної практичного навчання студентами усвідомлюються і формуються певні, визнані нами, життєві цілі, що співвідносяться із суспільно виробленими вимогами, нормативами і реалізуються відповідно до них, власними здібностями й індивідуальними можливостями, інтересами, потребами і ціннісними орієнтаціями. Відомо, що методологічною основою дослідження особистості, як фахівця є особистісно-діяльнісний підхід, орієнтований на студентів. Саме цей підхід, на наш погляд, створює максимальні умови для концептуальних підходів формування змісту навчальних програм у професійно-практичному навчанні студентів. Навчальний процес у ВНЗ вимагає нормативного, інформаційного, методичного, кадрового та матеріально-технічного забезпечення. Для кожного його виду існують чинні ліцензійні вимоги.

Нормативне забезпечення здійснюється Законом України "Про вищу освіту", стандартами вищої освіти (державними, галузевими, вузівськими), іншими нормативними актами Міністерства освіти і науки України та вищого навчального закладу.

Інформаційне забезпечення здійснюється навчальними книгами (підручниками, навчальними посібниками тощо) та електронними ресурсами.

При розробці методичних матеріалів доцільно враховувати, що на самостійну роботу студентів відведена значна частина навчального часу. Але як видно навчальна діяльність самостійної роботи реалізується студентом, в основному, при підготовці до контрольних заходів та при виконанні індивідуальних завдань. Тому методичні рекомендації до всіх видів навчальної діяльності студентів повинні містити інформацію щодо засобів та процедури контрольних заходів, її форми та змісту, методів розв'язання вправ, джерел інформації [8, с. 8].

У методичних рекомендаціях з кожного виду навчальних занять необхідно сформулювати їх навчальні цілі – заздалегідь передбачені результати навчальної діяльності студентів з певним рівнем засвоєння, що адекватний параметрам умінь освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ) фахівця певного напрямку чи спеціальності. Наприклад, напрям "Економіка підприємства", а спеціальності: "Облік і аудит", "Фінанси", "Банківська справа". Проте проведені дослідження показали, що обов'язкове нормативно-методичне забезпечення навчальної діяльності студентів на кожен навчальний рік для зручності використання комплектується окремими збірниками за такою структурою, що відображено на рис. 2.

Методичне забезпечення реалізується обов'язковим супроводженням навчальної діяльності студентів, певними методичними матеріалами, що відображено на рисунку 3.

Рис. 2. Структура нормативно-методичного забезпечення

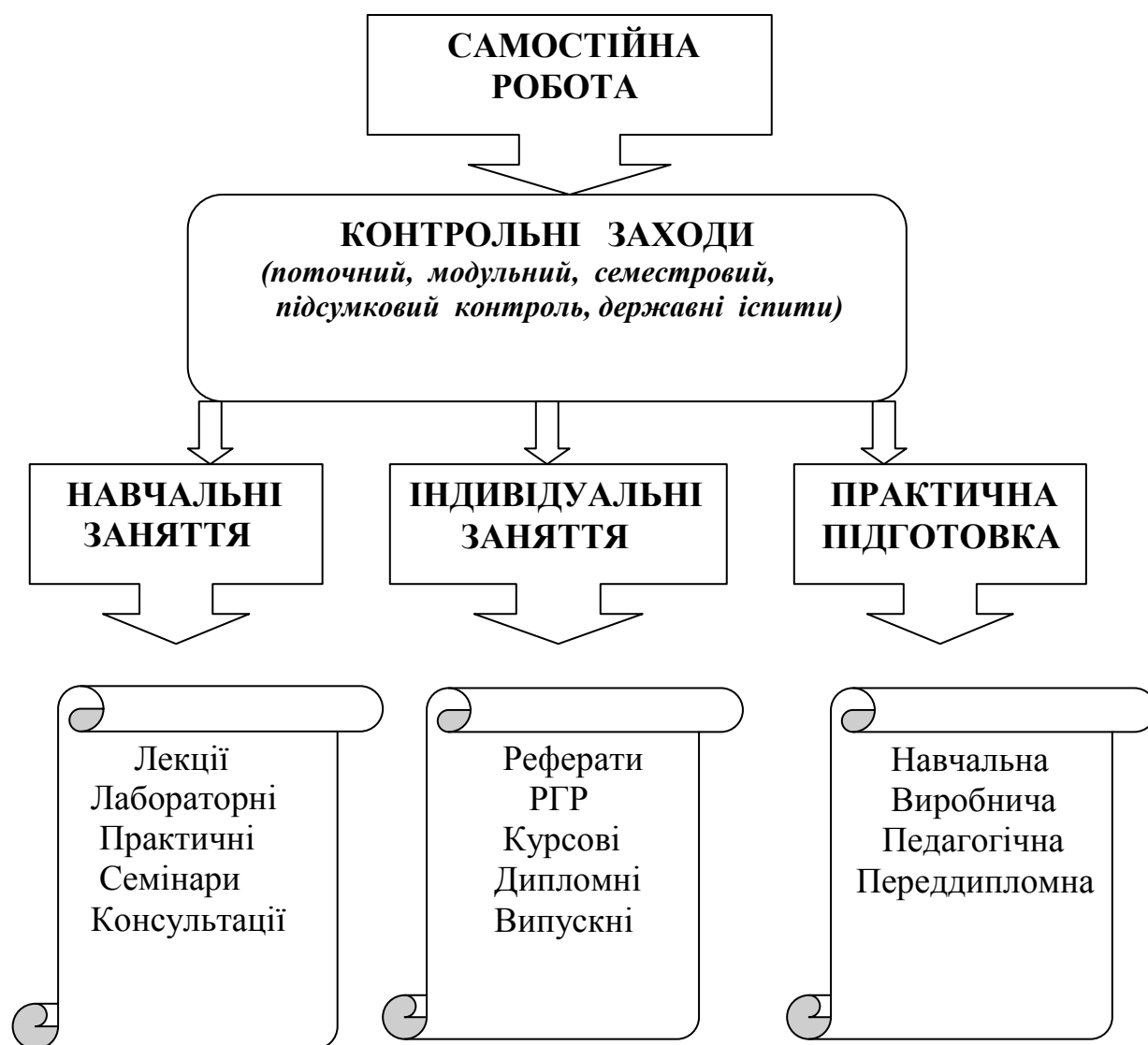

Рис. 3. Види навчальної діяльності студентів

Висновки... Наведене вище призводить нас до розуміння актуальності і необхідності перегляду навчальних програм з метою детального відпрацювання їхнього змісту та обсягу; обліку дидактичних і методичних особливостей різних обліково-економічних дисциплін і різного рівня їх засвоєння; перевірити дублювання навчального матеріалу дисциплін; врахувати при вивченні матеріалу міждисциплінарні зв'язки; розробити методики викладання обліково-економічних дисциплін на основі активізації процесу навчання.

Література

1. Аксьонова О.В. Методика викладання економічних дисциплін і навчальних посібників. – К.: КНЕУ, 2006. – 708 с.
2. Бабанский Ю.К. Предмет, основные категории и задачи дидактики // Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических университетов / Под ред. Ю.К.Бабанского. – 2-е изд., дополнено и переработано. – М.: Просвещение, 1988. – С.327-339.
3. Бобров В., Каніщенко Л. Вища економічна освіта на сучасному етапі розвитку суспільства // Вища освіта України. – 2003. – №2. – С.16-24.
4. Громадянське суспільство та проблеми становлення особистості: Зб. наук. пр. / Відпов. ред. А.С.Лобанова. – Вип. 2. – Кривий Ріг – Забже: Видавничий дім, 2007. – 272 с.
5. Энциклопедия профессионального образования: В 3-х т. / Под ред. С.Я.Батышева. – М.: АПО, 1999. – Т.2. – 440 с.
6. Енциклопедія освіти /Академія педагогічних наук України; головний ред. В.Г.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
7. Краевский В.В. Дидактика как теория образования и обучения //Дидактика средней школы: Некоторые проблемы современной дидактики /Под ред. М.Н. Скаткина. – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1982. – С.5-47.
8. Мельничук Д.О. Наш курс на світовий рівень // Сільські вісті – від 18.11.2005. – С.2.
9. Полонский В.М. Словарь по образованию и педагогике. – М., 2004.
10. Положення про організацію навчального процесу у ВНЗ: Затверджене Наказом МОН України від 02.06.1993р. – № 161.
11. Рекомендації щодо розроблення навчальних програм навчальних дисциплін: Затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 24.03.2004 р.
12. Українська школа: Освітні програми /Під ред. О.Е.Лебедева. – К.: Спеціальна література, 1999. – 182 с.

Анотація

У статті розкривається сутність та концептуальні підходи до формування структури та змісту навчальних програм у вищих навчальних закладах освіти.

Аннотация

В статье раскрываются сущность и концептуальные подходы к формированию структуры и содержания учебных программ высших учебных заведений образования.

Подано до редакції 17.02.2009.

© 2009

Литвин С.В.

ЗМІСТОВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЯК КОМПЛЕКСНИЙ МЕТОД СЛОВЕСНО-НАОЧНОГО ПРЕДСТАВЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасний стан розвитку освіти характеризується різким збільшенням обсягів навчальної інформації з одночасним зменшенням термінів часу, що викликає необхідність суттєвої інтенсифікації навчального процесу. Однією з найважливіших проблем, що виникає при інтенсифікації навчального процесу, є проблема представлення знань. Це пояснюється тим, що форма представлення знань має суттєвий вплив на характеристики і властивості системи навчання. Для того, щоб маніпулювати всілякими знаннями з реального світу, необхідно здійснювати їх моделювання. Крім того, при великому об'ємі знань бажано спростити послідовне управління окремими елементами знань.

В епоху інформаційної насиченості проблеми моделювання і компонування навчального матеріалу актуалізуються, у зв'язку з чим назріла потреба в систематизації накопиченого досвіду моделювання і створення моделей візуалізації навчальної інформації.

За словами М.Вартовського: "Модель – це не просто і не тільки віддзеркалення або копія деякого стану справ, але і передбачувана форма діяльності, репрезентація майбутніх форм практики і освоєних форм діяльності" [5, с. 11]. Модель репрезентує в собі об'єкт таким чином, що він переходить в сферу мислення, чим забезпечується узгодження думки і практичної дії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Проблема, пов'язана з моделюванням навчального матеріалу, була розглянута в наукових дослідженнях